

СТРУКТУРА, РОЗВИТОК І ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ

Кільдеров Дмитро Едуардович,

доктор педагогічних наук, професор,
декан інженерно-педагогічного факультету
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Пригодій Микола Анатолійович,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
промислової інженерії і сервісу

Приходько Юрій Іванович,

кандидат педагогічних наук, доцент
Глобальний союз учених за мир

Індивід, особистість, індивідуальність – найбільш загальні поняття, які характеризують людину в цілому, поєднуючи багато її якостей і спрямованість. Зазначені поняття, їх обсяг та зміст по різному трактуються дослідниками, що свідчить про складність і багатогранність феномену особистості. В соціально-психологічному визначенні ми розглядаємо особистість як цілісне системне утворення, сукупність соціально значущих психічних властивостей, відношень і дій індивіда, що склалися в процесі набуття спадковості, розвитку та визначають його поведінку як поведінку суб'єкта в різних видах діяльності, прийняття рішень, комунікації з дотриманням юридичних та морально-етичних норм. Дослідження людини як системної особистості є надзвичайно актуальною проблемою, зважаючи на її психолого-фізіологічні структурні складові та роль, яку в системних процесах і діях різного походження відіграють особистості.

Як показує перебіг планетарних, історичних подій, наукові дослідження, досвід діяльності людини її розвиток характеризуються позитивними та негативними результатами: еволюція, дисипація. Тобто людина, як системна особистість, та результати її діяльності з часом змінюються, функціонуючи в оточуючих середовищах під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. На що людина здатна? Який має комплексний інтелектуальний потенціал, його складові та напрями реалізації? Яка цілеспрямованість, лідерські та вольові якості людини? Чи володіє людина системним, критичним мисленням? Чому і як змінюється в процесі розвитку та професійної діяльності? Як поводить в критичних, ризиконебезпечних ситуаціях? Що таке моральність і послідовність дій людини? Що змушує людину вчиняти протиправні дії? Як апіорі уникнути помилкових призначень і ризиків? Такі та множина інших подібних питань часто виникають апостеріорно, як наслідки.

Жодні підходи щодо діагностування якостей людини за допомогою психологічних тестів, психофізіологічної апаратури, аналізу генетики, набутої

освіти, проходження трудової діяльності, примарних успіхів, лобістських рекомендацій тощо не відзначаються ефективністю, про що яскраво свідчить численна національна та світова практика: використовуються при цьому, здебільшого, процедури проб і помилок.

Дослідженню систем різного походження, особистості як системи, присвячено значну кількість теоретико-методологічних праць вітчизняних і зарубіжних учених з різних галузей знань (філософських, природничих, психологічних тощо), в яких ґрунтовно висвітлено загальну теорію систем, системний підхід, системний аналіз, структуру, сутність та розвиток особистості. Другою комплексною проблемою, над якою зосередились думки вчених, постало визначення стійкості систем (об'єктів, суб'єктів). Цьому сприяли, на думку вчених, два видатні досягнення з природничих наук протилежної спрямованості: еволюційна теорія та нерівноважна термодинаміка.

Аналіз наукових теорій, концепцій функціонування систем: (класична термодинаміка, термодинаміка незворотніх процесів [1]; самоорганізація [2]; нова духовна парадигма розвитку людини [3]; психологія та розвиток особистості [4]; трансформація систем [5]); синтетична теорія еволюції; теорія дисипативних структур; синергетична концепція; концепція детерміністичного хаосу; квантова психологія; епігенетика) дозволяє дійти висновку, що системи, системні утворення, погляди (об'єктного чи суб'єктного походження) трансформуються (змінюються) під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Важливою складовою дослідження особистості як системи є врахування спадковості. Напрямом біологічної науки, що вивчає спадкові зміни, є епігенетика (розділ генетики), яка досліджує активність генів під час розвитку, становлення людини чи ділення клітин. Спадковий апарат людини міститься в головній молекулі ДНК (геномі). Гени – це окремі ділянки, що займають дуже невелику частину генома. Інша частина генома знаходиться в стані експресії, тобто процедури впливу на гени різних зовнішніх та внутрішніх факторів (образ життя, матеріальний стан, виховання, освіта, фізична активність, різні види випромінювання, харчування, ліки, соціальне, духовне середовище, стреси тощо). Стан експресії, по-перше, призводить до змін особистості, набуття нових рис, якостей, хвороб тощо, які будуть визначати майбутню соціально-професійну діяльність людини, по-друге, в наступному може сприяти спадковим нащадковим змінам.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в системах, досліджуються, переважно, шляхом побудови узагальнених моделей, що відображають всі чинники, зв'язки, взаємозв'язки реальної ситуації, які можуть проявитися у процесі здійснення змін, визначеного чи прийнятого рішення тощо, що можуть скластися. Разом з тим, як свідчать теорія та практика, жодна із зазначених моделей, що представляє певні види діяльності, процеси, матеріальні субстанції, не відповідає ні очікуваням, ні практичним результатам, що апіорі на них покладалися. В контексті викладеного, на нашу думку, модель будь якої системи є складним, багатовимірним функціоналом зовнішніх і внутрішніх чинників, що відображає її прогнозовану практичну результативність.

В доповіді розглядається узагальнений процес трансформації систем різного походження, що ґрунтується на комплексному врахуванні впливу на систему зовнішніх і внутрішніх чинників. Модель системи у загальному вигляді може бути представлена функціоналом дії та взаємодії функцій зовнішніх і внутрішніх чинників:

$$M = F[f(Zч); f(Bч)], \text{ де}$$

$f(Zч)$ – характеристика дії та взаємодії зовнішніх чинників від 1 до n ,

$f(Bч)$ – характеристика дії та взаємодії внутрішніх чинників від 1 до n .

До чинників впливу на систему можна віднести такі:

природні: біологічні; кліматичні; метеорологічні; географічні; радіаційні; хвильові (електромагнітні, космічні, гравітаційні тощо);

генетичні: дрейф генів; спадкоємні; видові; міжвидові;

радіаційні: мутаційні; рекомбінаційні;

людські: структурно-особистісні; інтелектуальні; медичні; місійні; цільові; ступінь використання знань; психологічні, в т.ч. – нейронне програмування; технологічні; інструментальні; інтереси; мотиви тощо;

рівень наукових знань (теорія і практика);

ресурси: матеріально-технічні, фінансові; технологічні; інформаційні;

ступінь взаємодії складових.

Чинники, у свою чергу, за дією мають зовнішню та внутрішню природу.

Зовнішні та внутрішні чинники: природні; генетичні, радіаційні, людські; рівень знань; ступінь взаємодії складових; ресурси. Зовнішні та внутрішні чинники за формальними ознаками співпадають, але їх дія в трансформаційних процесах має свої особливості.

Розвиток теорії трансформації систем створює можливості розроблення універсального наукового підходу та відповідного апарату (інструментарію) для моделювання, аналізу та оцінки ступеню трансформації систем будь якого походження, визначення їх стійкості, запобігання хаосу, дисипації та відповідних коригувальних дій, в залежності від місії і цілей, дій, які при цьому переслідуються та здійснюються або мають місце.

Список літератури

1. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. М.: Прогресс, 1999. 268 с.
2. Хакен Г. Информация и самоорганизация: Макроскопический подход к сложным системам. М.: Мир, 1983. С. 38–50.
3. Крутов В.В. Возвращение к себе. Основы развития сознания и управления мышлением. Киев: Генеза, 2014. 400 с.
4. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості: Підручник для студ. вищих навч. закладів. К.: КММ, 2007. 296 с.
5. Приходько Ю.І. Основи теорії трансформації систем // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія "Філософія". 2018. № 1(3). С. 21–27.